

Aczél Zsófia: 7 év – A legfontosabb változás

A BAGázs Közhasznú Egyesület közösségi munkájának hatása a bagi szegregátumban

Absztrakt

A bagi szegregátumban a BAGázs Közhasznú Egyesület 7 éve folytat közösségi munkát. A tanulmány a közösségépítés folyamatának mérföldköveit és az eddigi munka hatását mutatja be. A hatásmérésben, *A legfontosabb változás* módszertanát követve, elsősorban az érintettek elbeszéléseire, én-történeteire épül az interpretáció, így a változástörténetek bemutatása is. A szakmai közlés célja mindezekon túl a settlement típusú szervezetek szakmai, módszertani támogatása, melynek keretében esetleg éppen ebben az írásban találnak majd válaszokat arra, hogy a közösségi munkának vajon milyen speciális nehézségei vagy éppen lehetőségei vannak egy szegregált telepen.

Kulcsszavak: settlement, roma, közösségi munka, hatásmérés, cigánytelep

Abstract

BAGázs Public Benefit Association has been working for 7 years in a roma settlement in Bag village, Hungary. The study evaluates the impact and milestones of the community development work done so far. In the evaluation process, by using The Most Significant Change method, the interpretation and presentation are primarily based on the participants' narratives and self-stories. Besides the above, the purpose of the present paper is to provide professional and methodological aid to Hungarian settlement-type and community-focus organisations, as the study seeks to explain the special features (difficulties or/and possibilities) of the community work in segregated Roma settlements.

Keywords: Settlement, Roma, Community Work, Community Development, Impact Measurement

1. A BAGázs

A BAGázs Közhasznú Egyesület 2011 óta dolgozik kezdetben a Pest megyei Bag, majd 2017 óta a szintén Pest megyei Dány szegregált romatelepen. Közösségi munkával, komplex és holisztikus megközelítésű gyermek- és felnőttprogramokkal támogatja a telepen élők adósságrendezését, iskolai részvételét, továbbtanulását, legális életvitelét, munkaerőpiaci részvételét.

Egy szegregátumban a társadalmi, kulturális tér konfliktusai sűrű szálakon kapcsolódnak össze. Nincs ez másképp a 400 fős bagi és a több mint 600 fős dányi telepen sem: bár a telepeken végzett háztartási adatfelvételek tanúsága szerint a helyi közösség nem homogén, hiszen a háztartások sok szempontból nagyon különbözőek, összességében mégis elmondható, hogy a telepeken élők iskolai végzettsége messze elmarad a hazai átlagtól, a családok fiatalon vállalnak gyermeket, magas az egy háztartásban élő gyermekek aránya, miközben alacsony a várható élettartam. A telepek rossz híre és persze a község határában lévő elhelyezkedésük miatt viszonylag ritkán fordul elő, hogy ott megjelenne egy falubeli. A telepekre érkezve a vakolatlan házfalak, az aszfaltozatlan utak egy kívülálló számára is világossá teszik, hogy egy elkülönült, leválasztott világba lépnek be.

Az egyesület legfőbb célja, hogy a szegregátumokban és az őket körbevevő, körbezáró társadalmi valóságban, attitűdökben **változást** érjen el. Ez tehát azt jelenti, hogy nemcsak a telepek mikro- vagy mezokörnyezetére (a telepeken élők, a helyi intézmények vagy a faluközösség vonatkozásában), de a tágabb közösségekre, társadalmi szintre is hatást akar gyakorolni munkájával. Ez utóbbi felerősítésében kezdetektől fogva szerepet játszik az a sok száz önkéntes, akik több-kevesebb időre különböző programokon keresztül bekapcsolódtak a szervezet munkájába, s együtt dolgoznak a telepen élőkkel és a szervezet munkavállalóival a változás folyamatán. A szakmai munka, a közös célrendszer fontos kiindulópontja, hogy fenntartható változás, tényleges elmozdulás csak a helyben élők valódi igényeire, szükségleteire alapozva történhet, a közösség belső útját követve, saját ütemét figyelembe véve. Lépésről lépésre.

A szervezet megalapítása óta kiemelten fontosnak tartja a függetlenségét, ezért elsősorban, de nem kizárólag a fenntarthatósági célok okán nem pályázik állami, központi forrásra. A programok szakmai koncepciója, a helyi közösségi munka is a függetlenségen és a hosszú távú perspektíván alapul, éppen ezért tudatosan nem oszt adományt vagy ad anyagi támogatást a szegregátumokban élőknek.

7 év hosszú idő: sokan, sokféle szempontból kérdezik rá, hogy vajon milyen mérlege van a sokéves munkának, milyen eredmények és hatások, változások történtek, hogyan alakult a bagi telepen élő emberek sorsa azóta, hogy az egyesület elkezdte helyben a közösségi munkáját. Az alábbiakban megpróbálunk elsősorban ezekre a kérdésekre választ adni, ám az írás célja a fent említett sokféle kérdezői perspektívához igazítva és a szervezet belső munkájához kapcsolódóan összetett.

A szervezet önmaga számára is megkísérli újrafogalmazni, összesűríteni a saját történetét. Az egyesület ugyanis egy ideje elindult a változás útján: egy helyi, „alulról” jövő kezdeményezésből professzionális szervezetté kezd válni, aminek egyik kívülről is jól látható jele, hogy 2017-ben a bagi után egy másik romatelepen, a dányin is elkezdte a munkát. Célja, hogy a telepeken végzett szakmai munka tapasztalatai, tudása, tanulságai egy hazai modellprogram alapjai legyenek. A modellprogram megalapozását szolgáló mérési/értékelési/elemezési keret egyik legfontosabb, de nem egyedüli pillére a cikkben ismertetett hatásmérés eredménye, ehhez kapcsolódik továbbá a telepeken felvett adatfelmérések, adatgyűjtések, feltáró kutatások eredménye, illetve a programok folyamatos monitorozása is.

2018 tavaszán a magyarországi gyakorlatban elsőként használva *A legfontosabb változás* (The Most Significant Change) módszertanát, a Károli Gáspár Református Egyetem Szociális Munka és Diakónia Intézet szakmai vezetésével és hallgatóinak közreműködésével, az Országos Református Cigánymisszióval együttműködésben mértük fel az egyesület 7 éves munkáját a bagi telepen.¹

Az alábbi összefoglaló egyrészt a kutatásban részt vevők elbeszéléseire, az általuk elmondott változástörténetekre épül (a telepen élő résztvevők, valamint a szervezet munkatársai), de helyet kapnak benne azok a történeti mérföldkövek is, amelyek könnyebb áttekinthetőséget adnak a programstruktúra alakulásáról, illetve fontosnak tartottuk közreadni a mérhető, számszerűsíthető eredmények (kemény változók) összefoglalását is.

A fentiekben túl abban is bízunk, hogy a tanulmány gazdagítani fogja a rendkívül kisszámú, a hazai szegregátumokban végzett közösségi, szociális munka, a settlement típusú

¹ Az interjúkat Aczél Zsófia, Gál Szabolcs, Horváth Adrienn, Kramer Erzsébet, Papp Dávid és Veres-Kovács Petra készítette.

kezdeményezésekkel foglalkozó szakirodalmat, és esetleg segíthet más (civil) kezdeményezést és szerveződést is, hogy válaszokat találjon arra, vajon milyen speciális nehézségei vagy éppen lehetőségei vannak egy szegregált telepen a közösségi munkának.

2. A hatásmérés módszertana: A legfontosabb változás

Az egyesület jó néhány éve keresi azt a módszertant, hatásmérő eszközt, amely egyrészt igazodik a szervezet profiljához és tartalmazza a munkában részt vevő valamennyi szereplő (önkéntesek, a telepen élő résztvevők, szakemberek) értékelését, másrészt együttesen jeleníti meg a külső/belső változás perspektíváját.

A legfontosabb változás módszertanáról, a kutatás háttéréről és általános tapasztalatairól Vályi Réka (Vályi 2018) átfogó tanulmányából lehet tájékozódni, így ebben az írásban csak a legfontosabb elméleti kiindulópontokat és értelmezési kereteket mutatjuk be.

A legfontosabb változás módszertanának narratív szemléletében a kérdésfeltevések hagyományos, pozitivista megközelítésmódja helyett a személyes élmények és tapasztalatok jelentik a kiindulópontot. A módszer participatív megközelítésű, tehát a kutatásban részt vevő valamennyi szereplő aktív alakítója annak. Követve a hermeneutika hagyományát, a történetek értelmezése folyamatos mozgásban van, és a hatásmérésben az objektív körülmények vizsgálatával szemben a történetek interpretációjára helyeződik a hangsúly. Célja a megértés: a történeteken keresztül a közösség tagjainak egyéni és egyedi megközelítésével a saját tapasztalások példáin keresztül.

Az egyéni sorsok, élethelyzetek feltáráshoz, megértéséhez a hatásmérő módszert a kutatás során a narratív élettörténeti interjú módszerével ötvöztük. Az én-elbeszélésekben ugyanis személyes és reflektív utat nyit a narratív élettörténeti interjú módszer kerete, egyben segíti az emlékezést és a megélést, erősíti a fókuszálást. Ebben ugyanis az elbeszélő a kutatás fókuszát, a BAGázs sokéves munkájának hatását figyelembe véve értékeli, reprezentálja az életét, rögzíti élethelyzetét. A módszer segítségével az elbeszélő az emlékezet mélyebb rétegeiben (nem csak a legközelebbi emlékek közt) kutathatja azokat a fordulópontokat, amelyekhez hozzákapcsolja az egyesület hatását, jelentésekkel ruházza fel sorsát.

A telepen élők közül annak a 10 résztvevőnek, aki a kutatásba bekapcsolódott, a beszélgetést készítő részletesen elmondták, hogy mi a kutatás, beszélgetés célja, azt követően pedig arra kérték őket, hogy meséljék el élettörténetüket. Az élettörténeti elbeszélésre felfűzött változástörténetek lezárásaképpen, egy külön blokkban (attól függetlenül, hogy az élettörténetekben szerepeltek-e vagy sem) explicit is feltették azt a kérdést, hogy számukra vajon az elmúlt 7 évben mi volt az a legfontosabb változás, amely valamilyen módon a BAGázs munkájához kapcsolódik, és hatott az életükre.

A szakemberekkel készített interjúk esetében, a telepi résztvevők beszélgetéseikhez hasonlóan, szintén az élettörténet keretében értelmeztük, kerestük a szegregátumhoz kapcsolódó legfontosabb változást. Itt ez a szempont a szervezet „történetébe” ágyazódott, de persze átszűrődtek rajta az elbeszélő személyes élettörténetének egyes fordulópontjai is.

3. A szervezet története

A BAGázs története egy nyári táborral kezdődött. Az egyesület elnöke, Both Emőke már egy ideje pártfogóként dolgozott a bagi telepen. Egy korábbi, az Aszódi Javítóintézetben szervezett szociális készségfejlesztés csoport, amelyben javítóintézeti növendékek és budapesti elit gimnáziumok diákjai vettek részt közösen, valamint a pártfogottakkal kialakuló egyre intenzívebb kapcsolat adta az ötletet ahhoz, hogy önkéntesekkel együtt rendezzenek egy prevenciósz nyári tábort, tartsanak játékos, sportos foglalkozást a telepen élő gyerekek számára.

Kezdetben még nem láttam bele a telepen élők mindennapjaiba, nem voltam tisztában a problémák rétegeivel, de azt éreztem, hogy sosem voltam olyan helyen, ahol ilyen szintű mélységek lennének, mint a bagi telepen. Nem a nyomor önmagában, hanem az egész telepet átjáró kilátástalanság érzete. Nem tudtam, hogy igazából kinek lenne a feladata ezen az egészen változtatni, de abban biztos voltam, hogy valahol el kéne ezt kezdeni...

A tábort rendező önkéntesek különböző motivációkkal érkeztek a telepre: egyesek már látták a távlati lehetőséget és a kihívásokat a telepen, másokat messzebről, de érzelmileg hasonlóan nagy erővel szippantotta be a kezdeményezés.

Fent, a telep szélén, a Tél utcában lakott két 6 éves gyerek, akikkel a táborban memóriakártyáztam. Mindössze 4 kártyával játszottunk, de így sem tudták a párokat megtalálni. Megmutattam, hogy itt a helikopter és itt a párja, ez pedig a repülő és itt a párja, majd lefordítottam a lapokat. Amikor rákérdeztem, hogy hol a helikopter, egyikük sem tudta megmutatni. Akkor még nem volt gyeregem, mégis biztosan érzékeltem a lemaradásukat, és ez elképesztően szívbe markoló érzés volt.

A tábort követően az önkéntesek a hétvégéken továbbra is eljártak a telepre gyerekfoglalkozásokat, kezdetben iskolai korrepetálást tartani, melyeken közel 40 gyerek vett részt rendszeresen. A közösség szempontjából az első mérföldkövet azonban nem ez, hanem egy, a telepen élő fiataloknak tartott képzés jelentette 2011-ben, az egyesület megalakulásának évében. Az első kortárs-sorstárs mentorképzésre egy vidéki turistaházban került sor. A telepről érkező fiatalok nagy részének ez volt élete első utazása. A mentorprogram koncepciója az volt, hogy a telepen élő, akár korábban pártfogó felügyelet alatt álló fiatalok és a budapesti önkéntesek egy programon belül támogassák a telepen élő gyerekek, kiskamaszok életét, segítsék őket abban, hogy megtalálják céljaikat, és lépésről lépésre haladva közelítsenek feléjük. 10 sorstárs és 7 kortárs mentor összesen 23 telepen élő gyerekkel, fiatalal foglalkozott. Minden szempontból vegyes csapat alakult ki, s vele egy közösség is.

A programnak végül nem is a mentorálás része kapott legnagyobb hangsúlyt, hanem inkább az a tapasztalat, hogy mennyi mindent tanulhatnak, kaphatnak egymástól. Szerintem a telepi fiatalok számára egy addig soha meg nem tapasztalt élményt jelentett az a fajta elfogadás és szeretet, ami a mentorprogramot áthatotta.

Ez a közösség nagyban meghatározta a későbbi évek szakmai munkáját és a telepi közösség részvételét, kapcsolatát a programokhoz. Ők voltak azok, akik a következő nyári tábort megszervezték és lebonyolították 2011-ben, és azok, akik 2012-ben a második mentorprogramban már az új mentorok támogatójaként szerepeltek. Az új mentorprogramban a korábban mentorált fiatalok közül 12-en már mentorként vettek részt, 10 újonnan csatlakozott budapesti önkéntes pedig szintén mentor lett.

A gyerekek részére a hétvégi foglalkozások tovább folytatódtak. A korrepetálást felváltotta az iskolai közösségi szolgálat (IKSZ), amelynek keretében középiskolások, felnőtt önkéntesekkel és helyi támogató fiatalokkal közösen alapkészség-fejlesztő foglalkozásokat tartottak korosztályos csoportokban hétről hétre, kezdetben 28 telepen élő gyermek számára.

A megalakuló BAGázs FC-ben különböző 4 korosztályban tartottak edzéseket a telepen élő gyerekeknek budapesti és telepen élő önkéntes fiatalok. A létszám folyamatosan nőtt, a következő évben már 110 fiatal vett részt a foglalkozásokon. A 3 évig tartó program legnagyobb hatása helyben, túl a közvetlen eredményeken, az volt, hogy az önkéntesek és a község futballklubja közötti rendszeres egyeztetéseknek, rendezvényeknek köszönhetően a telepen felnövekedő tehetséges fiatalok az utóbbi években már bekerülhetnek a bagyi egyesületbe is. Ez korábban elképzelhetetlen lett volna.

A célcsoportot tehát továbbra is a gyermekek és a fiatalok jelentették. A lelkesedés töretlen volt, ez valószínűleg annak is köszönhető, hogy az egyesület különböző pályázatok, kezdeményezések segítségével igen változatos élményszerző utazásokat, programlehetőségeket kínált a bagyi telepen élő, az egyesület programjain önkéntesként feladatot vállaló fiataloknak. Közben 2013-ban és 2014-ben a táborokban már 150 gyerek vett részt.

2012-ben a Prezi támogatásával meglett az egyesület első konténera. A közösségi tér a rendszeres foglalkozások és a telepi fórumok, összejövetelek szempontjából egy idő után nélkülözhetetlennek bizonyult, ugyanakkor a terepmunka továbbra is a telep utcáin és a családok házaiban folyt. A folyamatot segítette, hogy a szervezet még ugyanebben az évben a telepről választott magának új munkavállalót, egy olyan referenciaszemélyt, akit a telep egésze elfogadott.

A Prezi egyrészt a társadalmi felelősségvállalás jegyében, másrészt az ott dolgozók között az önkéntes munka népszerűsítése érdekében ezt követően szinte valamennyi évben a telepen rendezte önkéntes napját, amelyek keretében a telepen lévő házakban, az ott élők és a Prezi munkatársai együttműködésében különböző házfelújítási munkák zajlottak. Az önkéntes napok a világ minden tájáról érkező önkénteseknek kapcsolódási lehetőséget kínáltak egy szegregátumban élő közösséghez, de a konkrét fizikai segítség mellett a telepen élők számára is egy másik világgal való találkozási pontot jelentettek.

A felnőttek, az idősebb korosztályba tartozók bár alkalmanként segítették az olyan események létrejöttét, mint például a rendszeres nyári tábor, de az egyesület első pár évében a szülők jóval kevésbé vonódtak be a BAGázs munkájába. Az első Prezi önkéntes napnak köszönhető, hogy a felnőttek elkezdtek kapcsolódni az egyesülethez. A telepen élők lelkesedése és nyitottsága hozta magával, hogy 2013-ban egy új mentorprogram induljon, de már felnőttek részére. Az új mentorprogramból végül 3 program lett, mindegyik a sorstárs csoport/mentorálás alapjain épült fel: egy a nők, egy a férfiak, egy pedig a fiatalok részére. A programban 24 telepen élő felnőtt mentorált 30 embert. Ebben az első körben csatlakozó felnőttek nagyon erős közösséget hoztak létre (hasonlóan az első körös fiatalokhoz), de a nők számára ez egy további történet kiindulópontja is lett. A nők ugyanis, egy egyesületi munkatárs és néhány budapesti önkéntes részvételével heti rendszerességgel találkoztak a telepen, szerveztek maguknak programokat, játszottak.

A női mentorprogramból egy megtartó csoport alakult ki, amely nem sokkal később formálisan is összekapcsolódott. Ez lett a Női klub.

A Női klubnak nagy hatása volt a szervezet megítélésére a telepen. Az általunk szervezett klubból egy összetartó, erős női közösség született, akik nagyon bevonódtak a

programjainkba. Ez tényleg egy rendkívüli közösség volt: együtt jártak főzni, kirándulni, és ez új szint hozott a BAGázs munkájába. Ha valamilyen telepi programunk volt, ezek a nők biztos, hogy jöttek, persze a családjukkal együtt. Nemsokára ők lettek csoportként a telepi közösség középpontja. Ma pedig már mindannyian dolgoznak.

Az egyesület Jogklinika programját szintén a telepről érkezett igény, szükséglet hívta életre. A programhoz nem sokkal később az ELTE ÁJK-n egy egyetemi kurzus is kapcsolódott, amelyben a hallgatók részben jogi ismereteket, részben pedig gyakorlati tapasztalatot szereztek a bagi telepen (Both et al. 2015). Indulásakor 12 joghallgató összesen 4 család valamennyi jogi ügyét dolgozta fel, de hamar kiderült, hogy sokkal nagyobb kapacitás szükséges ahhoz, hogy a segítséget kérők jogi problémái megoldódjanak. A telepen élők ugyanis sorra érkeztek mindenféle ügygel: voltak köztük olyanok, amelyeket a hivatalok már régen elsüllyesztettek, olyanok, amelyeket, ha elég kitartóak lettek volna az intézmények, a szolgáltatók bizony könnyűszerrel megoldották volna, és olyanok is akadtak nagy számban, amelyekben a telepen élők ugyan kaptak jogi útmutatást, de azzal nem igazán tudtak mit kezdeni. Ennek eredményeképp az egyesület állandó heti 1 alkalommal működő jogsegélyszolgálatot működtetett és működtet ma is. A jogklinikai szolgáltatás 2014 óta összesen közel 100 hallgatót bevonva évente átlagosan 80–100 ügygel (általában részletfizetési, ingatlan/tulajdonjogi ügyek, különböző kérelmek, beadványok megfogalmazása) foglalkozott, bevonva a telepen élő családok mindegyikét.

A Jogklinika sikere, a közösség egészének bevonása, az, hogy a családok egyre inkább tudatában lettek annak, hogy pénzügyi háttérükért önmaguknak is felelősséget kell vállalni, egy következő programot, az Adósságkezelő csoport elindítását eredményezte. Egyre többen jelezték ugyanis, hogy szeretnék megszabadulni az adósságaiktól, „becsületesen élni és beilleszkedni a társadalomba”. Ezért döntött úgy az egyesület, hogy a jogi segítségnyújtás mellé adósságkezelést is szervez. Létrejött egy több mint 20 fős csapat, amellyel először kéthetente, majd a hatalmas érdeklődésre való tekintettel hetente tartott csoportot az egyesület. A csoport célját a csoporttagok határozták meg: egyértelműen a legális áramhasználatot, a villanytartozások rendezését szerették volna elérni. Egy nagyon erős és céljaikban elkötelezett csoport jött létre, mely első évében 25–30 fővel működött állandó jelleggel.

A csoportokon a résztvevők elmondták a véleményüket, gondolataikat a felvetett témákról. A konkrét téma persze az áram volt, de erre aztán rendkívül sok más, a telepen élők életvitelével kapcsolatos dolgot lehetett felfűzni, például, hogy mire hogyan költenek, hogyan spórolnak, ki figyeli a családi kasszát, milyen családi szerepek vannak. Ez egy elképesztően bevonó dolog volt, a csoportot a saját lendülete vitte magával.

Az egyesület az ELMŰ-ÉMÁSZ-szal kialakított megegyezés és a családok adósságtörlesztése mellett vezette a programot. A koncepció arra épült, hogy a szolgáltató EMÁSZ a BAGázs Egyesülettel közösen átvállalja a tartozások egy részét, amennyiben a családok egyrészt törlesztik a már meglévő tartozásokat, másrészt csak a program során bevezetett legális áramot használják, és a díjakat ezek után rendszeresen befizetik.

Azt gondolom, hogy annyira távoli és szokatlan volt, hogy egy cigánytelepen legálisan lehet áramhoz jutni, hogy amikor először fölvetették, hogy legyen adósságkezelő csoport, és próbáljunk kezdeni valamit a villany visszakötésével, szerintem nem is igazán hittek abban, hogy ez tényleg megtörténhet. Valami olyasmi lehetett a fejükben, hogy valamit majd csinálgatunk, tehetünk lépéseket, de hogy tényleg jön majd egy szerelő, és legálisan áram lesz, azt szinte senki nem tudta elképzelni. Még most is emlékszem valamennyi motivációs beszédre, amit a telepen élők egymásnak tartottak a csoportokon! Szerintem a legális áramhasználat az

ő életükben, egy olyan eredmény volt, amit egyszerűen nem tartottak lehetségesnek. És óriási meglepetést és örömet okozott, hogy sikerült végigvinni.

2015-ben és 2016-ban összesen 14 család, tehát a telepen lévő háztartások negyede lett legális áramhasználó, illetve a következő évben 10 háztartásban megújult a házak belső hálózata is. A következő adósságkezelési csoport idén ősszel zárult le, így a közeljövőben újabb 7 családnál kerülhet sor a legális áram bevezetésére.

Az egyesület Felnőttoktatási programja szintén közösségi kezdeményezésre indult el 2016-ban. Az általános iskola elvégzése a kezdeményezők egy részénél a továbbtanulás vagy szakmaszerzés céljával fogalmazódott meg, mások a munkavállalást tartották szem előtt, vagy éppen a gyerekeik, unokáik számára akartak példát mutatni.

Az úgy volt, hogy én korábban már kerestem falukat vagy városokat, ahol lett volna tanulási lehetőség, de nem találtam. Úgyhogy ezt én, meg a szembe szomszédom hoztuk be ezt az egész programot. Mi szóltunk a BAGásznak, és akkor elindítottunk egy ilyen felnőttoktatási programot, ahol felnőtteknek lehetett, hogy megszerezzék az alap 8 iskolát. 25-en kezdtük el, de már az első vizsgáig kipotyogtak egy páran, végül 10-12-en mentünk el vizsgázni. Én nagyon sokat harcoltam azért, hogy megszerezsem, és nagyon nehéz volt nekem az az út, két munkahelyem mellett azért fárasztó volt, meg maga a család. Úgyhogy sokszor mondtam azt, hogy én befejezem, és abbahagyom, nem csinálom tovább, de mégse, mert tudtam, hogy lesz eredménye.

Eltérően a telepen korábban működő korábbi Olvasókörtől, amely az alapvető írás- és olvasáskészség javítását támogatta, a Felnőttoktatási program egy strukturált és a közoktatási rendszerhez is illeszkedő projekt lett. A program célja, hogy azok a felnőttek, akik nem fejezték be az általános iskolai tanulmányaikat, önkéntesek segítségével személyre szabott oktatási menet szerint félévente 1 év tananyagából tegyenek osztályozóvizsgát.

A BAGász Felnőttoktatási programjában 2016 óta eddig összesen 4 telepen élő szerezte meg az általános iskolai bizonyítványt és 10-en összesen 19 osztályt léptek előre, 7-en pedig a programnak köszönhetően megtanultak írni és olvasni.

Ezek mellett az évek során több kisebb, részben bevonó, részben készségfejlesztő, vállalkozási ismeretek megszerzését célzó program, projekt is indult a felnőttek számára. Ilyen volt a Kiskert program és az önálló gazdálkodást célzó Baromfiudvar program, vagy éppen az alapfokú számítástechnikai tanfolyam. A telepen élők pénzügyi tudatosságához járult hozzá a Biobrikett program vagy az EnergiaKözösség csoport (Kerasz Khetane) megalakulása. Ez utóbbi projekt 2017-ben első helyezést ért el a tudatos energiafelhasználást, megtakarítást célzó országos versenyen.

2015-től, a programok és a szervezet növekedésével egyre nagyobb szükség lett a keretek, az elvárások strukturálására. Ez nyilvánvaló átalakulást okozott nemcsak a szervezetben, de a telepi közösség és a szervezet munkatársai, valamint az önkéntesek viszonyában is. Emellett az első körben könnyebben megszólíthatók köre, az akkori tagok motivációjának a csökkenésével, s sok szempontból a kölcsönös elvárások megjelenésével némiképp módosult a közösségi munka iránya és célcsoportja a telepen.

A szervezet eredeti elképzelése az volt, hogy a közösségben élő motiváltabb családok fokozatosan vonják be a programokba a telepen élő kevésbé nyitott családokat is, tudatosítsák a helyiekben, hogy alapvető és fenntartható változás csak az egész telepi közösség részvételével, bevonásával érhető el. 2017-ben már 36 család vett részt heti rendszerességgel a programokban, sokan – jellemzően a legrosszabb helyzetű családok – azonban még nem kapcsolódtak be a közös munkába. 2016-tól az egyesület tudatosan készült arra a feladatra,

hogy a telepen élő, a közösségben is marginalizált helyzetű családok számára is kínáljon olyan programot, illetve projektet, amelyben felismerik saját érdeküket, így könnyen és hosszú távon is kapcsolódhatnak a telepen folyó közösségi fejlesztésbe. Ez azért is volt kiemelten fontos, mert a helyi intézmények, a falubeliek homogén közösségként látták kívülről a telepet, és annak egészét elsősorban a sokproblémás, marginalizált helyzetű családokkal azonosították. Azokkal, akiknek a házában az olyan alapvető higiénés feltételek sem voltak meg, mint a folyóvíz vagy egy kerti árnyékszék. Az egyesület, hogy segítse a peremhelyzetben lévő családokat és az egész közösséget együtt támogassa a változásban, a helyi szükségletekre reagálva egy vízalapú programot dolgozott ki. A Lépésről lépésre program a víz bevezetésének kezdőpontjából további elérhető célokat fogalmazott meg. A koncepció alap gondolata az volt, hogy az egyesület, bizonyos feltételek teljesítése mellett, támogatja a családokat abban, hogy a tulajdonviszonyok rendezését követően átvállalja a vízbekötés költségeinek egy részét, később pedig a villanyórák beszerelését, a legális áramhasználatot. A támogatás feltétele az adósságkezelő csoportokon való rendszeres megjelenés, önrész és közösségi munka vállalása, később pedig a vízszámla rendszeres befizetése volt, valamint az, hogy családonként legalább 1 ember helyezkedjen el a nyílt munkaerőpiacon, illetve munkatapasztalat hiányában, a helyi közmunkaprogramban. 2017-ben a Prezi telepi önkéntes napján 9 családnál került bevezetésre a víz és 6 háztartásban legálissá vált a csatornahasználat is, 6 háznál pedig kerti árnyékszék épült.

A víz bevezetését követően az adósságkezelő csoportok tovább folytatódtak, és a következő lépésben az elhelyezkedés került fókuszba. A csoport egy része, összesen 9 helyi lakos 2018-ban, az egyesület folyamatos egyéni esetmunkája, támogatása, a munkáltatókkal való rendszeres egyeztetése mellett sikeresen munkába állt egy környékbeli céghez, 2-en pedig bekerültek a helyi közmunkaprogramba. Sokuknak ez volt élete első munkahelye.

Miközben a csoport egy része sikeresen és eredeti helyzetéhez képest hatalmas lépéseket tett önmagáért és családjáért, többen megakadtak az úton, és nem tudták teljesíteni a program alapfeltételeit.

Már az eredeti koncepcióban is szerepelt, és egy ideje az évek óta egyébként rendszeresen működő telepi fórumok témája volt, hogy azoknál a családoknál, ahol kisgyermekes súlyosan veszélyeztető körülmények között élnek (például még egy külső árnyékszék sincs a háztartásban, vagy különösen elhanyagolt környezet veszi körül, vagy éppen lelki/fizikai bántalmazás áldozata), ott az egyesület, az érintett családok, szülők bevonásával gyermekvédelmi jelzést fog tenni. A családot pedig, egy esetleges kiemelését követően, egyéni családgondozás, támogatás keretében képessé teszi arra, hogy később megerősödjön, felkészülve visszakapja gyermekeit.

A jelzésről az elején azt gondoltuk, hogy a közösségnél kellene elérni, hogy senki ne fordítsa el a fejét, ha gyerekek elhanyagolását, bántalmazását tapasztalja, és maga, mármint a közösség tagjai tegyenek jelzéseket. Még akkor is, ha rokonokról van szó. Hamar kiderült azonban, hogy ezt a közösség nem vállalja be. Még akkor sem, ha már tényleg nem bírja nézni a gyerekek helyzetét, akkor is inkább nekünk szól, hogy lépünk mi. És így egyértelmű lett, hogy nekünk kell jelzést tenni.

Az egyesület azóta 4 család esetében tett gyermekvédelmi jelzést, amelyet a helyi gyámhivatal megalapozottnak ítélt, így ezek a telep általános rossz körülményei között is kirívóan, különösen veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek azóta már állami gondoskodásba kerültek, 12-en közülük nevelőszülőknél élnek, 1 fiatal pedig gyermekotthonban lakik. A szervezet a szakmai munka fókuszát 2018-ban a kábítószerhelyzetre irányította, ennek nyomán a telepi munkában a hangsúly elsősorban a

támogató családgondozásra és a szociális munkára helyeződött. A telepen a gyermekek elhanyagolásának, veszélyeztetésének a hátterében az esetek többségében (a dizájnertdrogok egyre aggasztóbb mértékű terjedésének eredményeképp) a szülők intenzív kábítószer-használata vagy éppen a kiskorú gyermek (egyre fiatalabb korú) függővé válása áll. 2018-ban 3 kiskorú gyermeket segített a szervezet abban, hogy eljusson drogrehabilitációs intézetbe. A gyermekek támogatásán túl a szülők rendszeres családgondozásával az egyesület azon dolgozik, hogy a fiatalokban a terápiás intézményekből kilépve is megmaradjon az elszántság, családjukban és a telep közösségben pedig az erő, ami megakadályozza a visszaesést.

A legnagyobb változást abban látom, ahogyan az emberek beszélnek a telepen, olyan témákról, mint a gyerekek kiemelése. És megbeszéli velünk is, a szülő is, mert egészen biztos abban, hogy ezt érte csináljuk, meg a gyerekéért, bízik bennünk. És a telep nem fordul ellenünk. Persze elégedetlenkedők most is vannak, mindig lesznek olyanok, akik azt gondolják, hogy mi rosszat akarunk, mert nyilván egy drogdíler ellenséget lát bennünk.

A gyermekvédelmi munka és a faluban élőkkel folytatott diskurzus 2017-től egy, a korábbinál jóval erősebb intézményi kapcsolattartásra épült. Ennek keretében a helyi gyermekvédelmi intézmények szereplőivel rendszeres lett a konzultáció, a lokalitás és a telep konfliktusát (oktatási, lakhatási, kriminológiai) megoldani kívánó helyi szülők kezdeményezésével (Szülői Összefogás Szülőfalunkért) pedig 2018-tól folyik a közös szakmai munka.

Tulajdonképpen folyamatosan rádöbbenünk arra, hogy egyedül kevesek vagyunk. Persze tudunk egyéni sikereket elérni, de a valódi változáshoz kellene az intézmények és a falu egésze is. Most nyitottak felénk, ez új mérföldkő lehet.

Ezek már csak azért is kiemelten fontosak, hiszen egy telep életét és változását nem lehet a faluval való kapcsolatától elkülönítve, leválasztva értelmezni és kezelni. Az egyesületnek az önkormányzati vezetéssel évek óta húzódó folyamatos konfliktusa van, annak ellenére, hogy a szervezet keresi a lehetőségeket és alkalmakat (például rendszeres résztvevője a szociális bizottsági üléseknek), hogy konstruktív párbeszédet folytasson.

2016-tól kezdve egyre határozottabban körvonalazódott, hogy a telep közösség „története” az évek során kettévált. Miközben az előző csoporthoz tartozó családok az alapvető szükségletek és feltételek megteremtésén fáradoztak, a programokban kezdetektől részt vevők már egy másik szinten tartottak.

Az első adósságkezelési csoport néhány tagja, összesen 8-an, akik már legálisan használják az áramot, a tartozások rendezésének következő lépésénél tartanak, egy pénzügyi konszolidációs program keretében, a meglévő hitelek rendezését, törlesztését kitűzve célul.

A telep közösség női magja pedig a Női klub zárt önismereti csoportjában dolgozott egy féléves program keretében önmaguk, testük és lelkük mélyebb megértésén, elfogadásán (Aczél et al. 2018).

A gyerekprogramok az évek során egyre nagyobb létszámmal működtek: jelenleg a telepen élő gyerekek kétharmadát érik el az IKSZ-es foglalkozások, valamint a táborok, közösségi rendezvények. Az IKSZ-es program struktúrája kezdetektől hasonló felépítésű: heti rendszerességű állandó csoportokra épült, amelyekben egy felnőtt fiatal önkéntes, valamint helyi koordinátorok támogatásával középiskolás diákok fél éven keresztül együtt tartanak alapkészség-fejlesztő foglalkozásokat helyben élő gyerekek számára. A módszertani hátteret, irányelveket pedagógiai módszertani csoport biztosítja a program számára, egyben elkészíti a féléves tematikát és a tantervmintákat, valamint a korosztályok szerinti játékgyűjteményt is.

Az olyan „alacsony küszöbű programok”, mint az IKSZ, a rendszeres sportfoglalkozások vagy a táborok mellett egyre nagyobb igény fogalmazódott meg a gyerekek egyéni támogatására, fejlesztésére. Az évek során az egyesület számos korosztályt szólított meg és vont be ezekbe a speciális programokba. Ilyen volt az óvodások érzelmi fejlesztése (Szakadát 2016), a kisiskolások egyéni tanulástámogató programja vagy a felső tagozatos diákok mentorálásával a továbbtanulást támogató program.

A lokálisan érzékelhető szakpolitikai problémák és nehézségek nyilvánvalóan összefüggenek a nagyobb, jóléti rendszerek működésével. Ezt szem előtt tartva az egyesület 2016-tól, szintén a helyi igényekre reflektálva, a helyi és az országos perspektívát összefűzve a lakhatási szegénység témájáról, majd pedig az inkluzív oktatás szükségességéről rendezett először konferenciát helyben, a bagi intézményvezetőkkel és a telepen élőkkel közösen, később pedig Budapesten, a szakpolitikákat országos szinten is képviselő szereplőkkel együtt.

Mielőtt az egyesület munkájának közvetlen hatását mutatnánk be, a tanulmány elején tett ígéretünkhöz híven, röviden felvázoljuk, hogy milyen számszerűsíthető eredménye lett a helyi közösségi/szociális munkának.

A telepen élő családok közel háromnegyede vett vagy vesz jelenleg is részt az egyesület programjaiban.

Az első 3 évben 20–30 önkéntes, majd 2015-től már 60 önkéntes heti rendszerességgel támogatja munkájával a telepi közösséget.

Az IKSZ-es gyermekfoglalkozásokon a telepen élő gyermekek közel 70%-a vesz részt rendszeresen.

A BAGázs felnőttoktatási programjában Bagon 2016 óta eddig 4 telepen élő szerezte meg az általános iskolai bizonyítványt, és 10-en összesen 19 osztályt léptek az évek során, 7-en pedig a programnak köszönhetően megtanultak írni és olvasni.

Az adósságkezelési programban 2016 óta 14 kártyás villanyórát szereltek be. Az össztartozás 2 évvel ezelőtt közel 3,5 millió Ft volt. Jelenleg, egy család kivételével, valamennyien a törlesztési időszak végénél tartanak. Így, az ELMŰ és a BAGázs támogatása mellett, a helyiek a havi villanyszámláikon felül, összesen 1,5 millió forintnyi hátralékot rendeztek az évek során.

A Jogklinika program keretében a bevont jogázhallgatók és az egyesület munkatársai az évek során összesen közel 400 jogi ügyben nyújtottak segítséget a telepen élők számára.

A nyílt munkaerőpiacra a szervezet segítségével összesen 25 fő jutott el, 3-an pedig, korábbi munkatapasztalat hiányában, a közmunkaprogramban helyezkedtek el. Ezzel az évek során legális munkajövedelemhez jutott a telepi háztartások harmadában legalább egy felnőtt. Mindez egy olyan közösségben történt, ahol korábban jellemzően még a feketemunka piacról is kiszorultak a helyben élők.

4. Változástörténetek

Ebben a fejezetben a legfontosabb változásokat, a hatásmérés eredményeit vesszük sorba, azt, hogy a számok mögött milyen sorsváltozások, az élettörténetekben milyen fordulók jelennek meg a szervezet 7 éves történetének hatásaként. Az elkészült interjúkban azokat a

motívumokat keressük, amelyek egy fókuszba helyezik, rendezik a változás mibenlétét, így könnyebben és távolabbról is megragadható, illetve az a közösség egészére nézve is értékelhető lesz a változás maga.

A saját élettörténeti elbeszélések íve, történetvezetése mindegyik esetben pozitív irányú: ez részben annak köszönhető, hogy a narratív interjúk során az elbeszélők keresik azokat az értelemrendező elemeket, amelyek koherens, értelmezhető egészé gyúrnák össze életük eseménysorát. Ebben az esetben ez a szempont az egyesület munkája volt (benne megközelítési módjával, a közösségben jól ismert alapelveivel), amely láthatóan könnyű igazodási pontot jelentett a megszólalók számára, hogy ehhez illesszék a pozitív változás elemeit. Ebben, ahogy azt majd látni fogjuk (és a későbbiekben részletesen is bemutatjuk), helyet kapott az önkéntesség, a szolidaritás, a kölcsönös elfogadás és felelősségvállalás elve.

A legtöbb interjúban az elbeszélők etnikai alapon, cigány emberként fogalmazzák meg a kirekesztettségüket, az elutasításból (hányattatott, abúzusokkal és elhanyagolással keretezett gyermekkor) mint kezdőpontból építik fel a BAGázzsal összefolyó közös történetüket.

Az elutasításból **kölcsönös elfogadás**, odafordulás válik, ezzel ez a szempont (**a cigányság etnikai kirekesztése**) már „kikopik” az elbeszélésekből.

Egyszer csak megjelent a BAGázs, akkor még nem ismertem őket, egy csomó ember a telepen. És látom, hogy mennek a családokhoz, házakhoz, és megkérik, hogy levihetik-e és játszhatnak-e a gyerekekkel, foglalkozásokat tartanának nekik. Csodálkoztam, és tartózkodtam is tőlük, mert ilyen segítség még nem volt, hogy felajánlják, hogy jönnek a gyerekeinkkel foglalkozni. Megkérdeztek, hogy elengedem-e a gyerekeimet. Eltelt egy-két-három alkalom, hét és gondoltam, megnézem én is, mi történik ott. És látom, hogy a gyerekeimet felveszik az ölükbe az önkéntesek és dajkálják őket. A gyerekeim alig várták, hogy jöjjenek, odaszaladtak, névről ismerték őket. Mondtam magamban, itt tényleg történt valami és elkezdtem én is kutakodni utánuk, hogy most mi ez.

Volt egy nyári tábor, hoztak sörpadokat, és foglalkoztak a gyerekekkel az utcákon. Nyár utca, Tél utca, Dankó utca. Nem foglalkoztam én velük... Sütittem, főztem otthon, de kukucskáltam mindig, hogy hogy foglalkoznak a... magyar a cigánnyal. Sok gyereket szedtek össze, voltak olyan gyerekek, akik meztelen voltak, sarasak... és az önkéntesek beleültették az ölükbe. És nekem az olyan jól esett. És onnantul fogva mindig segítettem, nagyon tetszett az, hogy hogy állnak a gyerekekhez. Így kezdődött minden.

Ahogy a fenti elbeszélésben, úgy a legtöbb történetben is rendszeresen visszatérő elem az **önkéntes segítség, szolidaritás** motívuma. A történetek hosszan részletezik, hogy a kezdeti bizalmatlanságot, az ismeretlentől való félelmet hogyan oldotta fel a budapesti önkéntesek példamutatása, és ez miként vezette a telepen élőket a belsővé tett szolidaritáshoz, a másokért és a közösségért végzett munka értékéhez. Ez a motívum a történetekben sokszor az elbeszélők felemelését is szolgálja, egyben megteremti a közösséggé válás első alapfeltételeit is.

Azt gondoltam az elején, hogy miért is jönne ide egy tök idegen ember, Pestről. Én egyszer-kétszer jártam csak Pesten, az volt a fejemben, hogy ők miért segítenének a romáknak. Azt gondoltam, hogy csak kihasználják az embert. Aztán rájöttem, hogy tényleg segítenek, mert kell az itteni embereknek a segítség, a látóterüket így kinyitni, vagy én nem tudom, mert kábé olyan, mintha egy burokba lennének, és mintha az lenne a szemük előtt, hogy nincs kiút, nem tudnak kimenni. De igenis van! Csak észre kéne venni!

Az önkéntesség szerintem a világ legjobb munkája, hiába nem kap érte az ember fizetést, és én hihetetlenül hálás vagyok, hogy ezt megtapasztaltam. Voltunk a BAGázzsal egy Tőlünk Nektek programon az Élményakadémiában, és láttam, hogy mi se vagyunk gazdagok, mi se vagyunk, hú, de okosak, és elmentünk ezzel, vagy azzal a gyerekekkel egy másik cigánytelepre, hogy segítsünk másokon. És ez egy hihetetlen dolog. Szerintem, jó dolog, hogy kötelezővé tették a gimikben az önkéntességet. Meg rengeteget, nagyon sokat tanul az ember, ösztönzi az embert, hogy tanulj, tanulj!

Mi a legfontosabb? Szerintem az, hogy sok ember van olyan, bennem is ez volt régen, hogy csak magamért teszek. És megtanultuk azt, hogy jó és hasznos, ha másokért is teszek. Ha tudok csapatban dolgozni, és tudom, hogy én valakit segítettem, amit már én tudok, vagy amit érzek, s akkor hasznosabbnak érzem. S mennyivel jobb egy olyan környezetben élni, hogy mindenki tesz saját magáért s azután másért is, hogy valamihez hozzásegítse.

Megkerestek engem is, hogy akarnék-e velük programokban részt venni. Ódzkodtam, aztán mégis belementem. Volt valami alapítvány, hoztak ide embereket, akik segítenek a lakásokat felépíteni, olyan módon, hogy én segítettem egy szomszédomnak megjavítani a tetőt, és egy óra fejében egy pontot kaptam, amit 600 forintra át lehetett váltani, de nem kaptuk meg a pénzt, hanem annak a fejében lehetett például kaput csinálni, elkeríteni az udvart. Egy pár napot kellett nekem ezért dolgoznom. Ez a segítség úgy volt, hogy én valaki másnak segítettem. Ilyet korábban nem csináltunk soha, hogy egymásnak segítsünk, nem is hittem én ebben egyáltalán. És nagyon működött, és már nem azért mentem, hogy én kapjak valamit, hanem hogy segíthetek az embereken és mennyire örülnek neki. El is hívtak engem, hogy én is mentoráljak más embereket, mentorképzésre. Látták rajtam, hogy én tudok ilyen dolgokban segíteni más embereken. Elmentem egy képzésre, ők tanítottak, én tanultam, persze rengeteget változtam ezzel, és így tudtam átadni más embereknek is ezeket a dolgokat. És ez nagyon jó érzés volt, hogy másokon is tudtam segíteni.

A kölcsönös segítségnyújtás, a közös felelősségvállalás sorsfordító élményként és belső folyamatként jelenik meg a történetekben, ami már csak azért is érthető, hiszen sokuknak ez volt az első élménye az önzetlenségről és a másik támogatásáról. A történetek tanulsága szerint a bagi telepen korábban bár egymás közelségében éltek, az ott élőket a gazdasági és főleg rokoni szálak erősen kapcsolták össze, a telepen élők korábban mégsem alkottak **egy közösséget**. A BAGázs előtti időszakból ugyanis hiányzik a társadalmi részvétel és a kölcsönös segítség alapvető motívuma, ahogy a közös értékek és célok meghatározása is.

Lekerültem Bagra, és azt vártam a rokonaimtól, hogy majd valaki be fog fogadni, és hogy valamit tudok majd kezdeni az életemmel. Csakhogy ez nem így történt. A telepről, ugye, tudni kell, hogy nagyon nagy szegénység uralkodik az egész telepen, még máig, sajnos. És, hát, sokgyerekes családok vannak, van, ahol 8 meg 10 gyerek. A mostani eszemmel fogom föl, akkor még ezt nem tudtam, hogy miért nem fogadnak be.

Nekem is ez a látásom most már, hogy mit tudok adni, mit tudok segíteni. Nem az hogy én kapjak, hogy tudjak segíteni. Nagyon nagy szükség van most, hogy összefogjunk! Amit én kaptam, szeretnék visszaadni ebből a tudásból, amit én kaptam a BAGázstól. Ebből szeretnék amennyit csak tudok visszaadni. Mert én nekem is jó volt ez a segítség, hogy ingyen kaptam, nem kértek ezért pénzt. Ezt nem lehet megfizetni, ezt a tudást amit kaptam, és hogy ezt én is tovább tudjam adni az embereknek. Ez az, ami megfizethetetlen.

Egyszer csak megjelent a Léna itt az udvaron, azt mondja, volna-e ahhoz kedvem, hogy lenne itt egy kisebb csapat, aki összefogna, hogy változtasson rossz dolgokon. Akkor még nem volt

Egyesületről szó. Persze, tetszett az ötlet, mert énbennem ez mindig bennem volt. S akkor mondta a Lénának Emő, hogy kik azok a nők, akiket ismer itt a telepen, akik ő szerinte benne lennének egy mentorképzésben. Tájékoztatni, alapokat lerakni, hogy ez mivel jár, mit tudnánk közösen elérni, és tenni a közösségért. A Léna így mondott neveket. Hetet-nyolcat sorolt fel, s akkor jöttek hozzám is. Összefogtunk, 8 nő volt, elmentünk egy képzésre, s akkor ott úgy leraktuk az alapokat. Megkérdezték, hogy ki szeretne mentorált lenni azok közül, aki – úgy mondom, hogy hátrányosabb helyzetben van családként –, és a másik nő tud neki példát mutatni, tanácsokat adni: gyereknevelés, higiénia szempontjából, miért fontos, suliba, iskolába járni, miért kell odatenni, satöbbi. S akkor így összejött a női mentoresapat, kezdtük a mentorálást. Ez nekem tetszett, mert ez rég bennünk volt. Csak most jött is hozzá segítség.

A csoport eredeti célja nem a közösségfejlesztés volt, csak valahogy azzá alakult. Mert összejöttek néhányan, akik utána jobban oda tudtak erre figyelni, és elkezdtek egymással beszélni. Később persze találtak jobb formát erre, más csoportot. Olyat, ami kimondott céljával is, meg egyébként is sokkal inkább alkalmas volt a közösségi élmény feldolgozására. De a lényeg talán, hogy ennek a csoportnak voltak nagyon-nagyon meghatározó pillanatai. Szerintem itt ez az élmény hozta meg az összetartást.

A fenti fontos, a történetekben közös motívumok mellett, ha a legfontosabb változást szeretnénk értelmezni a telep elmúlt 7 évében, akkor a **kitörni, kiszabadulni/bezárva lenni** dichotómiájában lehet megragadni leginkább. Az elbeszélések nagy része erre az ellentéppárra fűzi fel a szervezet munkájához kapcsolható legfontosabb változástörténetét. Az élettörténetek keserű, hányattatott gyermek- és fiatalkorból, mellőzöttségből és bezártságból indulnak, majd a szervezet belépésével az életükbe és a közösségbe, kinyílik a világ.

A BAGázs azt mutatta meg nekem, hogy van más lehetőség is a telepen kívül, mert mi nagyon bezárva éltünk egészen addig, amíg ők meg nem érkeztek. A környéken kívül nem ismertem más helyeket, és a BAGázs megismertette velem a nagyvilágot, és onnantól kezdve változott meg bennem sok minden, ezért tudtam igazából elköltözni Pestre, és elkezdni egy önálló életet a párommal.

A programokon keresztül és segítséggel be tudtunk jutni egy jó munkahelyre és van másnak is lehetőség. Meg tudjuk nyitni azokat az ajtókat, amik eddig be voltak zárva.

Eddig mindig csak azt tudtam, hogy közmunka van. Közben meg megtanultuk, hogy nemcsak az van, bármilyen munkát el tudunk végezni. Azt is a BAGázsnak köszönhessük.

Az, hogy mit változtatott az életembe, reggelig tudnám mesélni. Csak egy párat mondok. Rólam kell azt tudni, hogy nagyon visszafogott, szerény nő voltam. A nyitottság, amit felém adtak és minden egyes beszélgetés megkönnyítette az adott napomat, az életemet is. És ez nekem nagyon jó érzés, hogy van, kire számíthatok, hogy van mellettem olyan ember, aki értékeli, megbecsüli a munkámat. Én nagyon büszke vagyok arra, hogy ilyen sok nem roma barátom van.

Teljesen megváltozott az életem, rohamosan fölfelé. Sok mindent nem ismertem előtte, tudatlan voltam meg tapasztalatlan, nem láttam át sok mindent. Mikor ide is bekerültem, akkor így féltem az emberektől is, hogy majd mit fognak szólni, tele vannak itt okos emberekkel, a mostani munkahelyemen, én meg egy tudatlan kis cigánylány vagyok... Szégyellős voltam mindenki előtt, nem nagyon mertem a szemükbe se nézni. De nagyon-nagyon hamar elillant ez az egész történet. Szóval, sokban változott. Sok mindent megtanultam. Sokkal jobban átlátom a dolgokat.

A kitörés ugyanakkor nem kívülről érkező támogatásként jelenik meg az elbeszélésekben, önmagukat nem eszerint látják és láttatják, hanem a **saját célok** kijelölése mentén az elbeszélők cselekvésével társul.

Én eddig azt se tudtam, hogy kell egy célt kitűzni, vagy miként. Ötletem se volt semmire. És most meg tudok ötletelni, gondolkodni. Mit lehetne tenni, hogyan, miként. És ez szerintem, nagyon jó dolog. Nekem nagyon jó érzés, hogy már ennyit tudtam fejlődni.

Elkezdtem a jogosítványt, és tényleg, hogy ha nincs a BAGázs, akkor szerintem, én nem tartanék ott, ahol most tartok. Hogy így mondjam, saját magamon érzem a változást. Lehet, hogy kívülről nagyon kicsi, de maga, ami van az emberben, hogy mekkora változás lett az életében, az nagyon hatalmas. Akármilyen picinek is tűnik. Hogy kitűzők egy célt és tudom most már azt, hogy mik a lépések, és hogyan tudom azokat a lépéseket megtenni ahhoz, hogy a célomat meg tudjam valósítani.

Elmentünk sok helyre képviselni a BAGázst, hogy elmondjuk a történetünket, hogy miért alakult a BAGázs. Hogy pont ezekért, hogy kitörni és célokat kitűzni, hogy valóban az embereknek a családi élete változzon. Hogy, ugye, változzunk a megrekedtségből. Tudjanak a gyerekeink tanulni, továbbhaladni az életbe.

Ahhoz, hogy célokat tudjanak kitűzni, ki tudjanak lépni a megszokott keretektől, átlépjék a láthatatlan vagy olykor nagyon is érzékelhető határokat, elsőként a szereplők **önbizalmának**, az önmagukba vetett hitének erősödésére van szükség. Az elbeszélések tanulsága szerint a telepen élőkben ez az évek során fokról fokra, gyakran küzdelmek árán, de erősödött, fejlődött.

Én nem félek most már attól, hogy ha elmegyek valamilyen helyre, hogy nem tudom magamat kifejezni, úgy elmondani, ahogy én gondolom. De, ha nyugodt vagyok, el tudom. Úgyhogy tudunk beszélni, tudunk most már kiállni magunkért.

Nagyon szégyenlős voltam, visszafogott, nem nagyon beszéltem, idegen emberekkel, akiket nem ismertem. És mai napig, ha elmegyek egy képzésre, ahol nagy csoportban kell lenni, akkor zavarba jövök. De saját magamon érzem a változást, hogy milyen voltam, és most milyen vagyok. Maga a beszédkészségem. Az, hogy hogyan fejezzem ki magam emberek előtt meg ilyen csoportos beszélgetéseknél is. Először csak kis csoportban kezdtünk el beszélgetni, aztán nagyobb csoportban is. De még kell persze azért tanulni. De, tényleg, egy nagy fordulatot tettem, hogy milyen voltam, és most milyen vagyok. Igen, ilyen kitartó erő.

Ahogy a fentiekből kitűnik, az elbeszélők sokféle perspektívából néztek rá a BAGázs hatására, reprezentálták a saját és a telepi közösség változástörténetét. Ami valamennyi elbeszélésben megfogalmazódik, és az alábbi idézet jól sűríti, hogy a legfontosabb változás a telepen az a hit, remény, hogy lehet változás, hogy van remény a kitörésre, a cselekvésre.

Reményt kaptak az emberek, reményt, hogy lehet változni. Ez szerintem a legfontosabb. És ezért tudnak változtatni. Van, aki még nem hiszi el, de van, aki már megtapasztalja, hogy igenis lehet más. Még lehet, hogy nem sikerült mindenben megváltozniuk, de már nem azt érzik, hogy ez esélytelen, hogy sohasem sikerülhet, hanem azt, hogy akár lehet. Nekem az elején mindig a legsúlyosabb kilátástalanság volt, ami átjött a telepen, most meg nem ezt érzem, hanem azt, hogy az emberekben van remény.

5. Úton

A bagi telep, sok más szegregátumhoz hasonlóan, nem csak fizikailag be/elzárt terület volt az egyesület helyi közösségi munkája előtti időszakban. Az elbeszélések tanulsága szerint korábban egy tehetetlenségében magára hagyott, blokkolt kommunikációs térben kapcsolódások, közös pontok hiányát felmutató színtérként a szegregáció jól ismert következményeit tudta csak „ígéni” az itt felnővők számára: a társadalmi mobilitás lehetetlenségét, a megfosztottságot, az egyenlőtlenségek rendszerének, szilárd állapotának fennmaradását. A lokális különállás fizikai és társadalmi/kulturális aspektusa kölcsönösen hatott egymásra, erősítették a másikat, ez végül átjárhatatlan szakadékot jelentett a telepen élők és a „külvilág” között. Ahogy a legtöbb elbeszélésből átszűrődik, a telep „megrekedt”, általánossá vált a képességek (mint lehetőségek) hiánya (Sen 1993), ezzel kölcsönhatásban pedig már egy jó ideje nem működött a szolidaritás és a családok közötti megtartó kapcsolat. A marginalizáltság, a társadalmi kirekesztődés, az anómiás állapot, a közösségi célok hiánya pedig megfosztotta a szegregátumban élőket az egyéni, személyes célok meghatározásától vagy éppen a hozzájuk vezető utak kijelölésétől (Dahrendorf 1994).

Hatásmérésünkben a legfontosabb változást kerestük, ugyanakkor talán a változás útja maga az, ami témánk szempontjából igazán értékes tapasztalatokat rejt. Egyrészt azért térünk el az egyedüli motívum kiemelésétől, mert a különböző interpretációk mögött az is megbúvik magyarázatként, hogy az elbeszélők a BAGázs történetének különböző életszakaszaiban kapcsolódtak be a közös munkába, mindenki máshol tart a változás útján, így nehéz csupán egy változást kiemelni a sok közül. Másrészt, és ez különösen fontos, amikor szem előtt tartjuk, hogy a telepeken folyó közösségi munkának nincs vagy nagyon kevés a hazai szakirodalma, a folyamat megragadásába illeszkedő, azt illusztráló történetek más civil szervezetek és kezdeményezések számára talán plasztikusabban jelenítik meg a szegregátumban folyó **közösségi munka célját és folyamatát**, neuralgikus pontjait, így ezek a tapasztalatok bizonyára nagyobb eredménnyel is hasznosíthatók mások közösségi munkájában.

Ezentúl, és talán ez a leglényegesebb szempont, az elbeszélések jól tükrözik a megtett utat, egyben fel is hívják a figyelmet arra, hogy a változást nem lehet önmagában, a megtett lépések kontextusba ágyazása nélkül megragadni, ahogy az sem érzékelteti a változást, ha csak a kész „sikertörténetekben”, lezárt történetekben keressük a fejlődés és átalakulás eredményeit. Részben a BAGázs „élettörténetére”, részben pedig a legfontosabb változástörténetekre reflektálva a közösség fejlődési, változási útja, szakaszai a következő folyamatban értelmezhetőek.

Miközben a telepen élők történetük jellemzően első részében röviden, de hangsúlyosan villantották fel, hogyan alakult ki és épült a **bizalom** a szervezettel és a benne dolgozó önkéntesekkel, az egyesület munkatársai számára ez, főleg a meglévő kulturális különbségek okán, hosszú időszakon átívelő folyamat.

De ahogyan a budapestiekkel meg kellett dolgozni a bizalom megtartásáért, úgy a közösségi munka egyik legfontosabb alapköveként, a telepen élők között is lépésről lépésre kellett felépíteni ezt a kapcsolódást. Ennek egyik legfontosabb színterei kezdetektől fogva a „bevonó” jellegű IKSZ-es foglalkozások, később a rendszeres felnőtt csoportok, majd a telepi fórumok.

Bár nem feltétlenül tudatosan felépített folyamatról beszélünk a **közös(ségi) kommunikációs** színterek esetében, mégis kiváló terepei lettek annak, hogy a programokban részt vevő telepiek nemcsak a BAGázsosokkal, de egymás között is tanulják a valódi párbeszédet, megélik a bizalmat, valamint – elsősorban az adósságkezelési csoportokon, majd a telepi

fórumokon – megtapasztalják a véleménynyilvánításhoz való jogot, gyakorolják a saját és a közös érdekek felismerését és képviselését.

Az élettörténetek tanulsága szerint a telepen élők számára, hogy megértsék, elhelyezzék egyéni helyzetüket a telepen kívüli világba, s később komfortosan kapcsolódjanak az addig ismeretlen, idegen színterekhez, kiemelten fontos volt, hogy, amint Vercseg Ilona is írja (Vercseg 2011), „**viszonyítási pontokat**” találjanak a telepen kívüli világban. Az önkéntesek és a szervezet munkatársaival közös utazások, táborok és képzések olyan élménnyel és gyakorlási tereppel gazdagították a programban részt vevőket, amelyekkel egyértelműen erősödött nemcsak a közösséghez tartozás élménye, de az önbizalom és a változás iránti eltökéltségük, motiváltságuk is. Ezt az egyesület már nagyon fiatal kortól, az IKSZ-es csoportfoglalkozásokon való részvétel függvényében „jutalomkirándulás” címén ajánlja fel a telepen felnövő gyermekeknek.

Egy settlement (Zám 1994) típusú közösségi munkában a változás mérföldköve és a társadalmi/közösségi hatás egyik eredménye, ha a szegregátumokban élők képessé válnak arra, hogy felismerjék, **vajon mi is az, amin változtatni kellene, és ezt hogyan érhetik el.** Emellett képessé válnak arra is, hogy **részt vállaljanak a változásban.** Bár első ránézésre ez nem tűnik komoly ugrásnak vagy mérföldkövnek, de aki marginalizált közösségekkel vagy szegregátumokban élőkkel dolgozik, jól ismerheti azokat az elakadásokat, megtorpanásokat, amelyek a generációs depriváció ciklikus következményei. Az érdekek, célok felismerésének és megfogalmazásának, egy reális terv vagy stratégia felállításának, vagy éppen az ahhoz vezető úton vállalt kötelezettségek teljesítésének ugyanis nem sok mintája állhat rendelkezésre a telepen élők számára, ebben kevés egyéni vagy éppen közösségi tapasztalatuk lehet. Érdemes tehát ennek ismeretében újragondolni, hogy vajon mekkora lépést tehetek meg azok a résztvevők, akik legnagyobb változásként, az egyesület legfontosabb hatásaként éppen arról számoltak be, vagy arra fűzték fel élettörténetüket, hogy nemcsak a saját céljukat ismerték fel és küzdöttek akár annak eléréséért, de később képessé váltak arra is, hogy megtegyék ugyanezeket másokért, a közösség érdekében. Az egyéni célokon túl, a közösség szempontjából kiemelten fontos közösségi célok nemcsak a telepen élők elbeszéléseiben jelentek meg, de természetesen a szervezet munkatársainak elbeszéléseiben is központi helyen szerepeltek. Az egyesület saját tapasztalata és egyben persze szakmai standard is, hogy sikeres programokat csak és kizárólag a folytonosan alakuló **egyéni és közösségi szükségletekre reagálva** lehet szervezni, ami magával vonja a programok folyamatos fejlesztését, átalakítását. Mindez, amint az egyesület történetéből kiderül, számos konfliktusforrást rejt magában: nemcsak az egyéni és közösségi igények, célok esetleges szembenállása, de maga a változás miatt is. Ennek egyik feloldása lehet, ha a **segítő** „multifunkcionális” és kellőképpen rugalmas. Ez nyilván egyrészt azt jelenti, hogy a segítő könnyen alkalmazkodik új, nem várt változásokhoz, másrészt azt is, hogy a szociális munka a megismert igényeknek megfelelően választ beavatkozási módszert akár a közösségi vagy csoportokkal végzett munka, akár az egyéni esetkezelés repertoárjából. Mindennek persze ezen túl az az alapja, mint bármilyen más segítő szerepnek, hogy a segítő folyamatos reflexióban legyen a közösség, valamint a saját normáival, határaival is. Bár az egyesület megalakulása óta a **segítői szerepfelfogás** nagyban változott és alakulóban van jelenleg is, részben a szervezet növekedése, részben persze a benne részt vevők változásával (személyiségével, tudásával, hátterével), az alapja mégis állandó. A támogatást a képessé tétel (empowerment) folyamatába ágyazva lépésről lépésre építi fel, és ahogy az egyik szakember megfogalmazta, mottóként mindig jelen van, hogy *a telepen élők tegyék meg azt, amire maguk is képesek.* Ahogy az egyesület történetéből láthattuk, de az élettörténeti elbeszélésekből is kirajzolódik, nagy változások, sorsfordulók akkor történnek, ha a közösségi munka mellett a beavatkozás az **egyéni kapcsolódásokra**, támogatásra is épül. Fontos

hangsúlyozni mindamellet, hogy a közösségben végzett egyéni esetkezelés az egyesület gyakorlatában több, pontosabban más, mint az egyéni munka, hiszen mindig kétirányú: egyszerre célozza a közösség egészségét, és hat a közösség problémáival kapcsolatos jóléti szolgáltatásokra, egyben társadalmi változást is indukál.

Vikky Reynolds (Reynolds 2013) szerint valamennyi közösségi munkás, aki szerepet vállal és elköteleződik a társadalmi igazságosság mellett, aktivista. Ez mindenképpen érvényes a BAGázsban folyó szakmai munkára azzal, hogy az egyenrangú kapcsolatra és a képessé tételre építi támogatását, miközben a középpontban a közösség és a társadalmi részvétel fejlesztése áll. Ehhez adódik hozzá, hogy mind erősebben próbálja ezt az aktivizálást, a szolidaritás és az érdekképviselet bonyolult egyvelegét kiterjeszteni, összekapcsolni a telep körbevevő **segítő intézményekkel, a faluközösséggel**. A helyi szereplőkkel folytatott párbeszédben az egyesület facilitátorként, közvetítőként van jelen, ebben a szerepben a legfontosabb célja, hogy a résztvevők közös és mindenki számára elfogadható magyarázatokat és főleg megoldást találjanak a helyi konfliktusokra. Ehhez illeszkedik a **válsághelyzetek közösségi kezelése** is, amit jól szimbolizál az egyesület gyermekvédelmi és kábítószer-használattal kapcsolatos megelőző munkája.

Mint azt az előző fejezetben már láthattuk, az élettörténetek nagy részében a szolidaritás, a kölcsönös segítségnyújtás élménye, tapasztalata rendezi az elbeszéléseket. Ebben az értelemben a közösséggé formálódás alapjai kétségkívül megteremtődtek a telepen, ahogy arra is vannak/voltak példák, hogy a telep egy része magától vált kezdeményezővé. A szervezet munkatársainak történetéből azonban jól látszódik, és a telepi elbeszélésekbe beleszótt „segítők” szerepeiből is az tükröződik, hogy a szegregátumban **önszerveződő közösségi kezdeményezések** még nem jelentek meg, a kívülről érkező segítők még mindenképpen szükségesek a közösségi aktivitás fenntartásához.

Ahogy láthattuk, az egyesület fő célja, az egyéni élethelyzetek változtatásán túl, a közösség és a társadalmi részvétel erősítése, fejlesztése. Az elmúlt 7 év legfontosabb hatása, hogy a telepen élők motiváltak lettek az önszervezésre és a cselekvésre, próbálják megtalálni és elérni a saját, illetve a közösség céljait, reményt kaptak a változásra, miután lettek példák, tapasztalataik arról, hogy ki lehet törni a telepről.

Aki a bagi telepen járt 7 évvel ezelőtt és ma újra odalátogat, az könnyen láthatja úgy, hogy nem sok minden változott, sőt fizikai, esztétikai szempontból talán rosszabb állapotban van a szegregátum, mint valaha. A házfalak sok helyen omladoznak, a dizájn drogok drámai mértékű terjedése megállíthatatlannak tűnik, és a poros utcák bizony porosak maradtak.

Egy civil szervezet munkája önmagában nem tudja megváltani, kiváltani 7 év alatt egy teljes romatelepen azt, amihez hazánkban egy alacsony jövedelmi helyzetű családban 7 generációnak kell eltelnie (OECD 2018). Hogy hosszú évtizedek után valaki kitörjön, megszabaduljon születési „kasztyától”, és végre átlagos körülmények között és lehetőségekkel élhessen.

A szervezet bagi eredményeit, hatásait érdemes tehát ebben a kontextusban nézni, ebből az időperspektívából értékelni, mint ahogy azt az utat is, amelynek, ha nem is ért a végére mindenki, de a legtöbben legalább elindultak rajta. *Amely lehet, hogy kívülről nagyon kicsi, de maga, ami van az emberben, az, hogy mekkora változás lett az életében, az nagyon hatalmas.*

Irodalomjegyzék

ACZÉL ZS., KAKUK T. (2018): Test és énkép egy cigánytelepen. Egy önismereti fókuszú csoport tapasztalatai. *Parola*, 2. sz. http://kka.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/48a59d7d6a8291c9c12582d6005d36da?OpenDocument.

BOTH E., KOVÁCS K. (2015): Jagon kívül az integráció ára. *Fundamentum*, 1. sz. http://epa.oszk.hu/02300/02334/00067/pdf/EPA02334_fundamentum_2015_01_129-134.pdf.

DAHRENDORF, R. (1994): A modern társadalmi konfliktus. Gondolat, Budapest.

LADÁNYI J., VIRÁG T. (2009): A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmenet időszakában. *Kritika – Társadalomelméleti és kulturális lap* 38(7–8) 2–8.

KEMÉNY I., JANKY B., LENGYEL G. (2004): Magyarországi cigányság, 1971–2003. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

MESSING V. (2006): Lyukakból szőtt háló: Háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle*, 2. sz. 37–54.

OECD (2018): A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility? In <http://www.oecd.org/social/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility-9789264301085-en.htm>.

PUTNAM, R. (1993): Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy. Princeton University Press, New Jersey.

SEN, A. (1993): Capability and Well-Being. In NUSSBAUM, M., SEN, A. K. (ed.): The Quality of Life. Oxford University Press, Oxford.

SZAKADÁT S. (2016): BAGázs MESEcsoport. Taní-tani, http://www.tani-tani.info/bagazs_mesecsoport.

REYNOLDS, V. (2013): Az igazságosság – a közösségi munka fenntarthatósága érdekében. *Esély*, 5. 86–106.

VÁLYI R. (2018): The Most Significant Change – A legfontosabb változás. Új hatásmérő módszer a láthatáron.

VÁRADI M., VIRÁG T. (2015): A térbeli kirekesztés változó mintái vidéki terekben. *Szociológiai Szemle* 1. sz. http://real.mtak.hu/37501/1/varadi_virag_2015_1_89_113_oldal_1.pdf.

VERCSEG I. (2011): A közösségi munka folyamata és módszerei. In NAGYNÉ VARGA I. (szerk.): Közöségi munka a családsegítésben. Szociotéka, Debrecen.

VIRÁG T. (2010): Kirekesztve – Falusi gettók az ország peremén. Akadémiai Kiadó, Budapest.

WACQUANT, L. (2010): Urban Desolation and Symbolic Denigration in the Hyperghetto. *Social Psychology Quarterly* 73(3). 215–219.

ZÁM M. (1994): A Settlement-gondolat időszerűsége Magyarországon. *Parola*, 2. sz. http://www.pafi.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/071b3381c03b29a28525663b007eda51?OpenDocument.